

بررسی مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی در ایران: پیمایشی در دانشگاه‌های جامع کشور

محسن نظرزاده زارع^{۱*}، جواد پورکریمی^۲، غلامرضا ذاکر صالحی^۳

۱- دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه تهران

۲- استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه تهران

۳- دانشیار مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر، سنجش مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی در دانشگاه‌های جامع ایران بر مبنای دیدگاه اعضای هیأت علمی بود. روش پژوهش، توصیفی-پیمایشی و جامعه آماری آن شامل تمامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های جامع ایران بوده که با توجه به گستردگی جامعه پژوهش، ابتدا در قالب روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، دانشگاه‌های جامع کشور به پنج خوشه شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم‌بندی و سپس با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۶۷ نفر از اعضای هیأت علمی به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از یک پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها هم از آزمون‌های تحلیل عاملی تأییدی، کولموگروف-اسمیرنوف، t تک‌نمونه‌ای و فریدمن استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بجز مؤلفه آزادی علمی، سایر مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی برای دانشگاه‌های جامع کشور در سطحی پائین‌تر از متوسط قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: دانشگاه کلاس جهانی، دانشگاه‌های جامع ایران، آزادی علمی، برتری در پژوهش، حکمرانی مؤسسه، امکانات و تسهیلات کافی

۱- مقدمه

خط‌مشی‌گذاری و تصمیم‌گیری؛ تغییرات فرهنگی؛ ازدیاد پیچیدگی‌ها در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و دیگر عوامل، دست‌به‌دست هم داده است و دانشگاه‌ها را با یک شرایط عدم اطمینان مواجه ساخته است [۲]. در این بین، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در ایران نیز همانند سایر دانشگاه‌های جهان، بی‌تأثیر از تحولات عصر کنونی خود نیستند به گونه‌ای که علاوه بر اثرپذیری از تغییرات پیرامونی، با مسائل و مشکلات دیگری در عدم دستیابی به اهداف علمی، آموزشی و پژوهشی خود مواجه‌اند که از جمله آنها می‌توان به کم‌تحرکی علمی، ضعف پرورش روحیه انتقادی و تفکر خلاق، القاء روحیه فردگرایی در انجام فعالیت‌های تحصیلی و روحیه مدرک‌گرایی [۳]، افت شدید کیفیت

دانشگاه یکی از نهادهای بزرگ پدیدآمده در تاریخ بشر است که ساختار آن طی قرون متمادی تغییر یافته [۱] و دانشگاه‌ها در محیطی از تغییرات قرار گرفته‌اند که خارج از کنترل آنهاست. افزایش تعداد دانشجویان و متقاضیان؛ گسترش و تنوع سازمان‌های آموزشی؛ جهانی شدن؛ بین‌المللی شدن آموزش عالی؛ افزایش کم و کیف رقابت میان تعداد زیاد بازیگران و ذینفعان؛ دگرگونی‌های سریع و گسسته در فناوری و محیط بیرونی؛ تغییر در انتظارات و ارزش‌های متقاضیان و مشتریان و مخاطبان؛ فشارهای مالی؛ پیچیدگی در محیط

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: nazarzadeh@ut.ac.ir

قلمرو جهانی شناخته می‌شوند [۹]. با این وجود، ابهام در خصوص مفهوم دانشگاه کلاس جهانی، باعث ایجاد تناقض در این زمینه شده به طوری که آلتباخ^۲ (۲۰۰۴) معتقد است این تناقض باعث شده هرکسی بخواهد در مورد دانشگاه کلاس جهانی بداند؛ هیچ‌کس هم نمی‌داند این دانشگاه‌ها چه هستند و هیچ‌کس هم نمی‌داند چگونه می‌توان به آن جایگاه رسید [۸]. به همین ترتیب، تعدادی از پژوهشگران که اقدام به تعریف دانشگاه در کلاس جهانی کرده بودند دریافتند که این دانشگاه تعریف یکسان و واحدی ندارد [۱۰]. بنابراین لازمه شناخت بهتر دانشگاه‌های کلاس جهانی به عنوان سازمان‌های کلاس جهانی و انتخاب راهبردهای لازم برای ایجاد آنها، درک ویژگی‌ها و تفاوت این دانشگاه‌ها در سه حوزه مأموریتی اصلی آموزش، پژوهش و خدمات با سایر دانشگاه‌ها در سطوح ملی و محلی است [۱۱]. در نظام آموزش عالی، دانشگاه‌های کلاس جهانی به عنوان دانشگاه‌های پیشرو، نقش مهمی را در آموزش حرفه‌ای، تربیت سرمایه‌های انسانی متخصص باکیفیت، دانشمندان و پژوهشگران مورد نیاز حوزه اقتصاد و همچنین تولید دانش جدید در حمایت از سیستم‌های نوآور ملی ایفاء می‌کنند [۱۲] به گونه‌ای که توسعه دانشگاه‌های کلاس جهانی در دستور کار سیاست‌گذاران و ذینفعان مختلف در سراسر جهان قرار گرفته و بر همین اساس، جنبش کلاس جهانی^۳ باعث شد که طی چند سال گذشته، تعداد فزاینده‌ای از مؤسسات آموزش عالی کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه از مناطقی در آسیا و اروپا راهبردهایی برای دستیابی به برتری علمی و دانشگاهی اتخاذ کنند که برخی از آنها در ادامه خواهد آمد [۱۳].

دولت کره جنوبی در پاسخ به تقاضاهای اقتصاد دانش جهانی، اقدام به شناسایی ضعف‌های متعدد نظام آموزش عالی خود کرد. در مقایسه با کشورهای توسعه‌یافته و استانداردهای جهانی، مؤسسات آموزش عالی کره جنوبی از توانایی علمی پائین‌تری برخوردار بودند لذا برای افزایش رقابت جهانی، دولت پروژه‌های دانشگاه کلاس جهانی و اصلاح نظام آموزش عالی را تحت عنوان BK21^۴ آغاز کرد. اهداف این پروژه‌ها افزایش سرمایه انسانی باکیفیت، ارتقاء مشارکت و

آموزش و پژوهش در مراکز دانشگاهی و همچنین کارایی بیرونی نه‌چندان رضایت‌بخش سیستم آموزش عالی کشور عمدتاً در بُعد خیل عظیم دانش‌آموختگان بیکار [۴] اشاره کرد. دلایل مذکور باعث شده که مؤسسات و مراکز آموزش عالی، به دنبال راهکارهایی برای غلبه بر این مشکلات باشند. از جمله راهکارهای مؤسسات آموزش عالی در مواجهه با چالش‌ها و تغییرات حوزه‌های اقتصادی، فناوری و همچنین اجتماعی، بین‌المللی‌سازی آموزش عالی است [۵]. علاوه بر این، یکی دیگر از راهکارها در راستای توسعه نوآورانه سازمان‌ها به ویژه در کشورهای توسعه‌یافته، آشنایی با مفاهیم سازمان‌های کلاس جهانی و پرورش و اجرایی کردن ویژگی‌ها و رفتارهای آنها در سازمان‌ها است [۶]. دانشگاه‌ها نیز به عنوان سازمانی اجتماعی به تبع دیگر سازمان‌ها به سمت سوی کلاس جهانی گرایش پیدا کرده‌اند و یکی از راه‌هایی که به افزایش سرعت تحول آنها به سوی یک دانشگاه کلاس جهانی کمک می‌کند بین‌المللی شدن است [۷]. در حقیقت، بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها به عنوان یکی از زیرساخت‌های مهم رسیدن به دانشگاه کلاس جهانی به شمار می‌رود. برای درک بهتر دانشگاه کلاس جهانی در سیستم آموزش عالی، لازم است که در ابتدا با مفهوم کلاس جهانی و دانشگاه کلاس جهانی آشنا شویم:

در فرهنگ لغت، اصطلاح کلاس جهانی^۱ به عنوان «رتبه‌بندی میان بهترین‌ها در جهان با توجه به یک استاندارد بین‌المللی برتر» تعریف شده است [۸]. طی دهه گذشته، اصطلاح دانشگاه کلاس جهانی به اصطلاحی که نه‌تنها برای بهبود کیفیت یادگیری و پژوهش در آموزش عالی بلکه مهم‌تر از آن برای توسعه ظرفیت رقابت در بازار آموزش عالی جهانی از طریق فراگیری، سازگاری و خلق دانش پیشرفته، تبدیل شده بود [۷]. بنابراین دانشگاه‌های کلاس جهانی به عنوان رهبران جهانی و ملی در آموزش، پژوهش و نوآوری به شمار می‌روند و در تربیت دانش‌آموختگانی که در آینده تبدیل به رهبران بخش‌های خصوصی و دولتی می‌شوند نقش مهمی را ایفاء می‌کنند. درحقیقت آنها مؤسساتی هستند که به طور گسترده به وسیله مدیران آموزش عالی، پژوهشگران و سیاست‌گذاران به عنوان دانشگاه‌های تحقیقاتی پیشرو در یک

2- Altbach

3- World-Class Movement

4- Brain Korea 21

1- Word Class

باشد [۱۴] و در مواد ۱۸ و ۲۰ (بندهای ط و ۳) قانون برنامه پنجم توسعه ایران نیز بیان شده بود که دولت باید در ایجاد و تقویت مراکز علمی، تحقیقاتی و فناوری توانمند در تراز بین‌المللی و با امکانات خاص در شاخه‌های مختلف علوم و فنون بنیادی و راهبردی، اقدامات لازم را انجام دهد و همچنین دولت از ده دانشگاه برتر وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و پنج دانشگاه برتر وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که دارای عملکرد برجسته در راستای گسترش مرزهای دانش و فناوری هستند حمایت مالی، حقوقی و پشتیبانی ویژه نماید [۱۵]. مسلماً یکی از راه‌های تحقق این اهداف، عزیمت دانشگاه‌ها به ویژه دانشگاه‌های جامع کشور از دانشگاه‌هایی با بافت و بستری سنتی در مسیر بین‌المللی شدن به عنوان پیش‌شرط لازم برای دانشگاه کلاس جهانی و متعاقب آن، تبدیل شدن به دانشگاهی در کلاس جهانی است.

برای نیل به این مقصود، دانشگاه‌ها باید به سطحی از آمادگی در مجموعه‌ای از ویژگی‌ها رسیده باشند [۱۶]. اینکه این ویژگی‌ها چه هستند و یک دانشگاه باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد تا به عنوان یک دانشگاه در کلاس جهانی شناخته شود سؤالی است که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

برای پاسخ به سؤال فوق، پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه در سطح داخل و خارج از کشور بررسی شد که در داخل کشور، تنها دو پژوهش در این زمینه موجود یافت شد:

نظرزاده زارع، ربیعی منفرد و مردانی (۱۳۹۵) به بررسی ضرورت‌ها و راهبردهای ایجاد یک دانشگاه کلاس جهانی با تأملی بر تجارب کشورهای اروپایی و آسیایی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که با توجه به کمبود منابع مالی و همچنین وجود چند دانشگاه با بستر بین‌المللی در ایران، راهبرد ارتقاء مؤسسات آموزش عالی فعلی، راهبرد مناسبی در راستای دستیابی به دانشگاه کلاس جهانی محسوب می‌شود [۱۷].

نظرزاده زارع و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به واکاوی مفهوم دانشگاه تراز جهانی به عنوان بخشی از پارادایم جدید آموزش عالی و مدل‌های موجود برای ایجاد آن، پرداخته و به این نتیجه رسیدند که بسترهای ملی و مدل‌های سازمانی برای ایجاد دانشگاه کلاس جهانی، بسیار گسترده هستند بنابراین هر کشور باید از میان مسیرهای متنوع ممکن برای ایجاد این

همکاری بین آموزش، پژوهش، دانشگاه و صنعت و نیز بهبود فعالیت‌های بین‌المللی سازی در دانشگاه‌های کره جنوبی بود.

دولت چین نیز اقدام به اجرای چند پروژه بزرگ از قبیل پروژه ۲۱۱ و برنامه ۹۸۵ برای توانمندسازی برخی از مؤسسات آموزش عالی خود در راستای تبدیل شدن به دانشگاه‌هایی در کلاس جهانی کرد. در پروژه ۲۱۱، دولت تلاش کرد ۱۰۰ رشته و دانشگاه کلیدی را در قرن ۲۱ و از طریق تخصیص بودجه اضافی به مؤسسات آموزش عالی در جهت بهبود امکانات و تسهیلات پژوهشی و آموزشی توسعه دهد درحالی‌که برنامه ۹۸۵ برای تبدیل دانشگاه‌های پکن و شانگهای به دانشگاه‌هایی در کلاس جهانی تا سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۵ بود.

دولت روسیه نیز پس از تشخیص عملکرد نسبتاً ضعیف دانشگاه‌های خود در آموزش عالی جهانی، یک سری اصلاحات را در سال ۱۹۹۰ آغاز کرد که شامل طرح‌هایی از قبیل طرح دانشگاه نوآورانه، طرح دانشگاه‌های فدرال، ملی و دانشگاه تحقیقاتی بود. این طرح‌ها بر تقویت ظرفیت پژوهشی متمرکز بودند. رئیس جمهور وقت روسیه در پایان سال ۲۰۱۲ فرمانی را در همین راستا و با هدف رساندن حداقل پنج دانشگاه روسیه به جمع ۱۰۰ دانشگاه برتر رتبه‌بندی جهانی تا سال ۲۰۲۰ صادر کرد.

طرح‌های مشابه دیگری هم در این زمینه در دانمارک، فنلاند، نروژ و اسپانیا اجرا شد [۱۳].

در این میان، نظام آموزش عالی ایران نیز به منظور همگرایی با جنبش کلاس جهانی ناگزیر از توجه و تأکید بر امر توجه به ایجاد دانشگاه‌های کلاس جهانی است به گونه‌ای که در اسناد بالادستی نظام آموزش عالی (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، نقشه جامع علمی کشور و برنامه پنجم توسعه) اشاراتی هرچند دور به این موضوع شده است. به عنوان مثال در سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ آمده که جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز می‌بایست به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) دست یابد. همچنین در نقشه جامع علمی کشور صراحتاً عنوان شده که جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ باید به عنوان کشور پیشتاز در مرزهای دانش و فناوری و دارای مرجعیت علمی در جهان

آلتباخ (۲۰۰۴) در پژوهش خود ویژگی‌های دانشگاه‌های کلاس جهانی را شامل برتری در پژوهش، آزادی علمی و فضای سرریز فکری، حکمرانی مؤسسه و امکانات و تسهیلات کافی می‌داند [۸].

نایلند^۴ (۲۰۰۰) در پژوهش خود ده ویژگی یک دانشگاه کلاس جهانی را برشمرده است. وی معتقد بود که داشتن این ده ویژگی برای دانشگاه‌هایی که بخواهند به عنوان دانشگاهی در کلاس جهانی شناخته شوند ضروری است. این ده ویژگی عبارتند از: کیفیت اعضای هیأت علمی، اعتبار پژوهش‌ها، دانشجویان مستعد در تحصیلات تکمیلی، حضور بین‌المللی، استفاده صحیح از منابع، معاهدات و شبکه‌ها (ارتباطات و همکاری‌ها)، دارا بودن بسیاری از رشته‌های دانشگاهی، فناوری هوشمند، ممارست در هنر مدیریت شایسته و بین‌المللی شدن تمامی جنبه‌های دانشگاه [۲۱].

همان‌طور که بررسی پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور نشان داد ویژگی‌های عمومی و شرایط دانشگاه کلاس جهانی که توسط پژوهشگران مختلف شناسایی شده بودند از کشوری به کشور دیگر و از دانشگاهی به دانشگاه دیگر متفاوت است [۱۶]. با در نظر گرفتن این نکته، که یکی از مشکلات و موانع موجود بر سر راه تحول در سازمان‌ها به ویژه سازمان‌های آموزشی و پژوهشی، تفکر قدیمی و سنتی حاکم بر آنها است پیش از تصمیم‌گیری برای اینکه در کدامیک از جنبه‌های کارکردی دانشگاه تغییر و تحول ضروری می‌باشد شناسایی و سنجش میزان آمادگی دانشگاه برای تبدیل شدن به سازمانی در کلاس جهانی، بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد تا با سنجش میزان آمادگی دانشگاه، نسبت به رفع موانع پیش‌روی در راستای سوق دادن به سوی دانشگاهی در کلاس جهانی اقدام شود [۲۲]. از آنجا که نظر هر یک از صاحب‌نظران درباره ویژگی‌های دانشگاه کلاس جهانی می‌تواند مدلی را برای تبدیل یک دانشگاه به دانشگاهی در کلاس جهانی ترسیم کند مدل مفهومی شکل ۱ که برگرفته از ویژگی‌های دانشگاه کلاس جهانی بنا به دیدگاه آلتباخ [۸] است برای تحلیل عناصر یک دانشگاه در راستای تبدیل شدن آن به دانشگاهی در کلاس جهانی، استفاده شده است.

دلیل کاربست این مدل مفهومی هم آن است که مؤلفه‌های

دانشگاه‌ها، یک راهبرد متکی بر نقاط قوت و منابع خود برگزیند [۱۸].

در خارج از کشور نیز، پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است. سالمی^۱ (۲۰۰۹) در پژوهش خود، به سه مجموعه از عواملی که در دانشگاه کلاس جهانی نقش اساسی ایفاء می‌کنند اشاره کرده است:

- جمع‌بندی بالایی از استعدادها از قبیل اعضای هیأت علمی، کارکنان و دانشجویان مستعد؛
- منابع مالی فراوان در راستای غنی‌سازی محیط یادگیری و انجام پژوهش‌های پیشرفته؛
- وجود ویژگی‌های حکمرانی مطلوب، که رهبری، چشم‌انداز استراتژیک، نوآوری، انعطاف‌پذیری و توانایی مؤسسات در تصمیم‌گیری و مدیریت منابع بدون قوانین دست‌وپا گیر دیوان‌سالاری را تشویق می‌کند [۷].

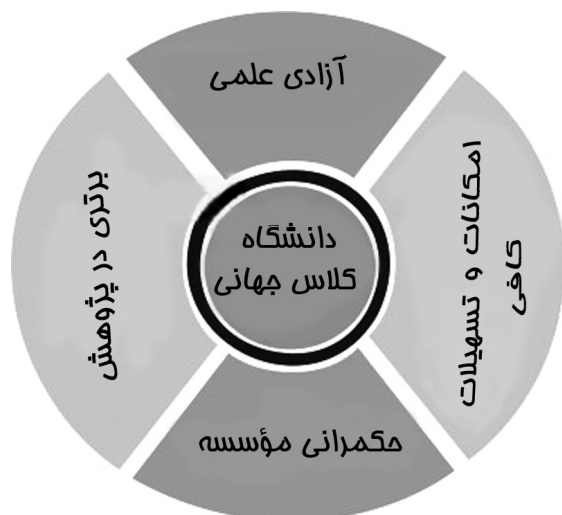
پژوهش بن‌زکریا، بن‌احمد و نورزیدی^۲ (۲۰۰۹) بیان کرده که یک دانشگاه کلاس جهانی باید دارای ۱۲ ویژگی باشد که این دامنه گسترده‌ای از اعضای هیأت علمی، دانشجویان، کارکنان اداری و تمامی جنبه‌های دخیل در توسعه یک دانشگاه را تحت پوشش قرار می‌دهد. این ویژگی‌ها شامل برنامه‌های مورد تأیید دولت، همکاری‌های پژوهشی برون‌مرزی، برنامه تحرک و جابجایی علمی کارکنان، اعضای هیأت علمی و دانشجویان، تعداد ثبت‌نام‌ها و تعداد دانشجویان بین‌المللی ثبت‌نام‌شده، دریافت جایزه از مؤسسات بین‌المللی، حکمرانی خوب و به رسمیت شناخته شدن دانش‌آموختگان در سطح جهانی است [۱۹].

فنگ^۳ (۲۰۰۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که یک دانشگاه کلاس جهانی، زمانی به عنوان یک دانشگاه درجه یک شناخته می‌شود که دارای رشته‌های درجه یک، آموزش درجه یک، منابع دانشجویی درجه یک، توسعه استعداد درجه یک، رتبه یک در پژوهش‌های آکادمیک، ساختارهای عملیاتی و اداری درجه یک، ظرفیت و توان مالی قوی و زیرساخت‌های فناورانه باشد. علاوه بر این، دانشگاه‌های درجه یک می‌بایست سهم بسیار قابل توجه‌ای نیز در توسعه کشور داشته باشند [۲۰].

1- Salmi
2- Bin Zakaria, Bin Ahmad and Norzaidi
3- Fang

4- Niland

است. پیشرفته‌ترین و خلاقانه‌ترین پژوهش‌ها و نوآورانه‌ترین آموزش‌ها درگرو دسترسی به کتابخانه‌ها و آزمایشگاه‌های مناسب، اینترنت و دیگر منابع الکترونیکی است. پیچیدگی و گسترش علم، هزینه دسترسی کامل به منابع اطلاعاتی را بالا برده است. بنابراین، تسهیلات و امکانات مورد نیاز در دانشگاه کلاس جهانی می‌بایست فراتر از آزمایشگاه‌ها و کتابخانه‌ها باشد. این امکانات و تسهیلات می‌تواند شامل ایجاد دفاتر کاری مناسب برای کارکنان، دانشجویان و اعضای هیأت‌علمی هم باشد. علاوه بر این، داشتن بودجه کافی برای حمایت از آموزش، پژوهش و دیگر کارکردهای دانشگاه لازم است و این حمایت مالی، نباید مقطعی بوده و پایدار و طولانی مدت باشد [۸].

شکل ۱) مدل مفهومی پژوهش

با توجه به آنچه بیان شد مقاله حاضر بر آن است تا با بهره‌گیری از یک مدل منسجم که برگرفته از مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی از نظر فیلیپ آلتباخ [۸] است به بسترشناسی دانشگاه‌های جامع کشور برای تبدیل شدن به دانشگاه‌هایی در کلاس جهانی بپردازد. هدف اصلی این مقاله، سنجش مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی در دانشگاه‌های جامع کشور از دیدگاه اعضای هیأت‌علمی این دانشگاه‌ها است.

۲- روش پژوهش

با توجه به ماهیت پژوهش، روش توصیفی-پیمایشی برای بررسی موضوع پژوهش انتخاب شد. جامعه آماری این پژوهش را تمامی اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های جامع ایران

تشکیل‌دهنده آن از جامعیت و مانعیت برخوردار می‌باشد به طوری که سایر ویژگی‌های مطرح‌شده برای دانشگاه کلاس جهانی از نظر صاحب‌نظران مختلف را هم دربر دارد. مؤلفه‌های مدل مذکور عبارتند از:

■ تعالی در پژوهش^۱: تعالی در پژوهش به عنوان مبنای ایده پژوهش در دانشگاه کلاس جهانی است. اگر پژوهش را وجه محوری در دانشگاه کلاس جهانی در نظر بگیریم به ابعاد دیگری نیز جهت کمک به ایجاد و امکان این پژوهش برتر در دانشگاه نیازمندیم که کیفیت بالای اعضای هیأت‌علمی در دانشگاه کلاس جهانی به عنوان محور این ابعاد قرار می‌گیرد. همچنین جذب و نگهداشت بهترین کارکنان دانشگاهی و ایجاد شرایط کاری مطلوب همراه با ایجاد تمهیداتی در راستای امنیت شغلی آنها، از دیگر ابعاد آن است [۸].

■ آزادی علمی و فضای سرریز فکری^۲: آزادی علمی و وجود فضای سرریز فکری نیز به عنوان یکی دیگر از ویژگی‌ها، از جمله وجوه محوری در دانشگاه کلاس جهانی است. آزادی علمی به این معناست که اعضای هیأت‌علمی و دانشجویان در دنبال کردن دانش تا هر جا که لازم باشد آزاد خواهند بود و همچنین در انتشار نتایج فعالیت‌های خود بدون ترس از محروم شدن توسط مقامات بیرونی و یا دانشگاهی، آزاد باشند [۸].

■ حکمرانی مؤسسه^۳: حکمرانی مؤسسه نیز در دانشگاه کلاس جهانی مهم است. دانشگاه‌ها در کلاس جهانی میزان قابل توجهی از خودتدبیری درونی را دارا می‌باشند که این خودتدبیری درونی از طریق برخی قوانین و همچنین اطمینان از کنترل جامعه علمی بر عناصر محوری دانشگاه، پذیرش دانشجویان، برنامه درسی، معیارهای اعطاء مرتبه علمی اعضای هیأت‌علمی، گزینش اعضای هیأت‌علمی جدید و جهت‌دهی اصلی کار علمی مؤسسه، تقویت می‌شود [۸].

■ امکانات و تسهیلات کافی^۴: امکانات و تسهیلات کافی برای کار علمی در دانشگاه کلاس جهانی یک ضرورت

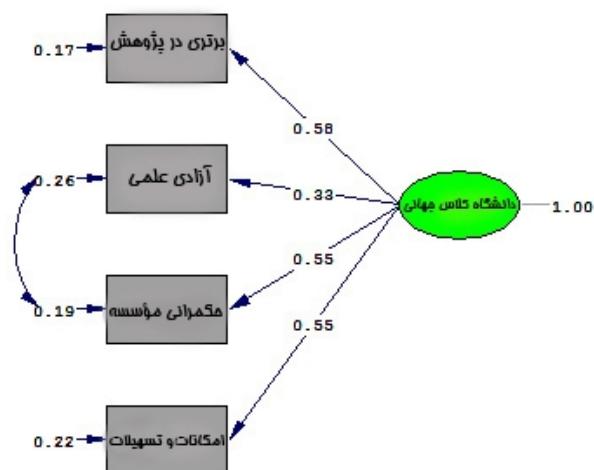
1- Excellence in research

2- Academic freedom and an atmosphere of intellectual excitement

3- Governance of the institution

4- Adequate facilities

با توجه به ضرایب مسیر مشخص شده در دیاگرام مدل مربوطه (شکل ۲)، مؤلفه برتری در پژوهش با ضریب مسیر ۰/۵۸ بالاترین ضریب را داشته که پس از آن هم مؤلفه‌های حکمرانی مؤسسه و امکانات و تسهیلات کافی با ضریب ۰/۵۵ در جایگاه دوم و نهایتاً مؤلفه آزادی علمی با ضریب ۰/۳۳ در انتها قرار داشته است. مشابه همین ترتیب فوق برای چهار مؤلفه برتری در پژوهش، حکمرانی مؤسسه، امکانات و تسهیلات کافی و در نهایت آزادی علمی بر اساس مقادیر ضریب لامبدا (λ) و ضریب تبیین (R^2) هم وجود دارد: مقادیر ضریب لامبدا برای این مؤلفه‌ها به ترتیب ۰/۳۲، ۰/۳۲ و ۰/۳۲ و مقادیر ضریب تبیین برای این مؤلفه‌ها به ترتیب ۰/۶۷، ۰/۶۱، ۰/۵۸ و ۰/۲۹ به دست آمده است.

شکل ۲) تحلیل عاملی تأییدی مدل مفهومی دانشگاه کلاس جهانی

پس از تأیید مدل مفهومی پژوهش، پژوهشگران اقدام به طراحی سنجه‌های پرسشنامه در قالب چهار مؤلفه برتری در پژوهش، آزادی علمی، حکمرانی مؤسسه و امکانات و تسهیلات کافی کردند. پرسشنامه مذکور شامل ۴۵ سؤال با پاسخ بسته و دارای مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، نه‌مخالفم و نه‌موافقم، موافقم، کاملاً موافقم) و در قالب پنج بخش تنظیم شده بود که بخش اول آن شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نظیر (جنسیت، مرتبه علمی و رشته تحصیلی)، بخش دوم شامل گویه‌های مؤلفه برتری در پژوهش (سؤال‌های ۱ تا ۱۱)، بخش سوم شامل گویه‌های مؤلفه آزادی علمی (سؤال‌های ۱۲ تا ۲۴)، بخش چهارم شامل گویه‌های مؤلفه حکمرانی مؤسسه (سؤال‌های ۲۵ تا ۳۷) و

تشکیل داده بودند که با توجه به گستردگی جامعه پژوهش، در ابتدا با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، دانشگاه‌های جامع کشور به ترتیب زیر در پنج خوشه تقسیم گردیدند: خوشه شمال (دانشگاه‌های رشت و ساری)، خوشه جنوب (دانشگاه‌های شهید باهنر کرمان، شهید چمران اهواز و شیراز)، خوشه شرق (دانشگاه فردوسی مشهد)، خوشه غرب (دانشگاه‌های بوعلی همدان، رازی کرمانشاه و تبریز) و خوشه مرکز (دانشگاه‌های تهران، اصفهان، تربیت مدرس و شهید بهشتی). سپس از مجموع ۸۵۴۸ عضو هیأت‌علمی دانشگاه‌های مذکور، بر مبنای فرمول کوکران تعداد ۳۶۷ نمونه انتخاب گردید.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش یک پرسشنامه محقق‌ساخته بود. قبل از اقدام به طراحی ابزار پژوهش، پژوهشگران به تحلیل عاملی تأییدی مدل مفهومی پژوهش (دانشگاه کلاس جهانی) پرداختند. شاخص‌های برازش مدل در تحلیل عاملی تأییدی، کیفیت بالای آن را نشان داده‌اند و بنابراین عوامل تشکیل‌دهنده دانشگاه کلاس جهانی در مدل طراحی شده عوامل مناسبی بوده‌اند (جدول ۱).

جدول ۱) شاخص‌های برازندگی تحلیل عاملی تأییدی

متغیرهای پژوهش		
عنوان شاخص برازندگی	دامنه قابل قبول	مقدار محاسبه شده
Chi-Square	-	۱
Chi-Square/df	کمتر از ۵	۱
RMSEA*	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۰۰
SRMR	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۰۴۴
NFI	نزدیک به ۱	۱/۰۰
CFI	نزدیک به ۱	۱/۰۰
IFI	نزدیک به ۱	۱/۰۰
RFI	نزدیک به ۱	۰/۹۸
GFI	نزدیک به ۱	۱/۰۰
AGFI	نزدیک به ۱	۰/۹۸

*RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation

SRMR: Standardized Root Mean Residual

NFI: Normed Fit Index

CFI: Comparative Fit Index

IFI: Incremental Fit Index

RFI: Relative Fit Index

GFI: Goodness of Fit Index

AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index

پنج مؤلفه اصلی مدل مفهومی دانشگاه کلاس جهانی در سطح ۰/۰۵ نرمال بوده است و بنابراین جهت بررسی و آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون پارامتریک (آزمون t تک‌نمونه‌ای) استفاده شد.

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در مؤلفه برتری در پژوهش برابر با ۲/۶۵ می‌باشد که کمتر از سطح متوسط است. این میانگین در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده به این معنی که اعضاء هیأت‌علمی معتقدند میزان کاربست مؤلفه تعالی در پژوهش برای دانشگاه‌های جامع کشور کمتر از حد متوسط می‌باشد.

جدول ۲) ارزیابی میانگین امتیازات مؤلفه برتری در پژوهش برای

دانشگاه‌های جامع ایران

مؤلفه	مقدار میانگین	انحراف معیار	t	معناداری
برتری در پژوهش	۲/۶۵	۰/۷۰۸	-۷/۱۳۴	۰/۰۰۰

ب) سؤال دوم پژوهش: از دیدگاه اعضاء هیأت‌علمی، در سطح دانشگاه‌های جامع کشور تا چه میزان به مؤلفه آزادی علمی توجه شده است؟

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در مؤلفه آزادی علمی برابر با ۳/۵۳ می‌باشد که بیشتر از سطح متوسط است. این میانگین در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده به این معنی که اعضاء هیأت‌علمی معتقدند میزان کاربست مؤلفه آزادی علمی برای دانشگاه‌های جامع کشور بیش از حد متوسط می‌باشد.

جدول ۳) ارزیابی میانگین امتیازات مؤلفه آزادی علمی برای

دانشگاه‌های جامع ایران

مؤلفه	مقدار میانگین	انحراف معیار	t	معناداری
آزادی علمی	۳/۵۳	۰/۶۰۹	۱۲/۹۰۷	۰/۰۰۰

ج) سؤال سوم پژوهش: از دیدگاه اعضاء هیأت‌علمی، در سطح دانشگاه‌های جامع کشور تا چه میزان به مؤلفه حکمرانی مؤسسه توجه شده است؟

همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در

بخش پنجم شامل گویه‌های مؤلفه امکانات و تسهیلات کافی (سؤال‌های ۳۸ تا ۴۵) بود. پس از طراحی پرسشنامه به منظور تعیین روایی صوری و محتوایی آن، پرسشنامه در اختیار اساتید راهنما و مشاور و صاحب‌نظران و متخصصان امر قرار گرفت و بر اساس نظرات آنها تغییرات لازم در پرسشنامه اعمال گردید. به منظور تعیین پایایی، پس از اجرای آزمایشی آن در بین ۳۰ نفر از افراد جامعه مورد بررسی که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند ضریب آلفا کرونباخ در کل پرسشنامه برابر ۰/۹۲۵ و برای هر گروه از سنج‌های مرتبط با مؤلفه‌های مطالعه یعنی برتری در پژوهش، آزادی علمی، حکمرانی مؤسسه و امکانات و تسهیلات کافی به ترتیب ۰/۸۵۴، ۰/۸۰۷، ۰/۸۶۱ و ۰/۸۲۹ به دست آمده که حاکی از پایایی بالای ابزار پژوهش بود.

پس از اطمینان از روایی و پایایی پرسشنامه، پژوهشگران اقدام به ارسال الکترونیکی پرسشنامه به اعضاء هیأت‌علمی ۱۳ دانشگاه جامع کشور کردند که در نهایت طی مدت ۵ ماه و پس از پیگیری‌های فراوان، تعداد ۲۱۶ پرسشنامه توسط اعضاء هیأت‌علمی این دانشگاه‌ها تکمیل گردید که متأسفانه از عدد ۳۶۷ محاسبه‌شده توسط فرمول کوکران کمتر بود و این امر را باید از محدودیت‌های این تحقیق به شمار آورد.

۳- یافته‌ها

۷۲/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان را مردان و ۲۷/۸ درصد را زنان تشکیل می‌دادند. ۶۷/۶ درصد از اعضاء هیأت‌علمی شرکت‌کننده در پژوهش دارای مرتبه استادیار، ۲۲/۲ درصد دارای مرتبه دانشیار و ۱۰/۲ درصد هم دارای مرتبه استادی بودند. ۱۲/۰ درصد از اعضاء هیأت‌علمی شرکت‌کننده در پژوهش در رشته‌های حوزه فنی و مهندسی، ۱۵/۳ درصد در رشته‌های حوزه علوم پایه، ۱/۹ درصد در رشته دامپزشکی، ۷/۹ درصد در رشته‌های حوزه کشاورزی و منابع طبیعی، ۲/۳ درصد در رشته‌های حوزه هنر و ۶۰/۶ درصد هم در رشته‌های حوزه علوم انسانی فعالیت داشتند.

الف) سؤال اول پژوهش: از دیدگاه اعضاء هیأت‌علمی، در سطح دانشگاه‌های جامع کشور تا چه میزان به مؤلفه تعالی در پژوهش توجه شده است؟

نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نشان داد که توزیع هر

جدول ۶) رتبه‌بندی مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی

رتبه‌بندی کلی مؤلفه‌ها	مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی	میانگین رتبه‌ها
۱	آزادی علمی	۳/۷۲
۲	امکانات و تسهیلات کافی	۲/۳۵
۳	برتری در پژوهش	۲/۰۰
۴	حکمرانی مؤسسه	۱/۹۳

۴- بحث

نتایج پژوهش نشان داد که از نظر اعضای هیأت‌علمی، دانشگاه‌های جامع کشور از نظر میزان کاربست مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی بجز در خصوص مؤلفه آزادی علمی برای سایر مؤلفه‌ها در سطحی پایین‌تر از متوسط قرار داشته‌اند.

در ارتباط با مؤلفه تعالی در پژوهش، یافته‌ها حاکی از آن بود که از نظر اعضای هیأت‌علمی، دانشگاه‌های جامع کشور در سطح یک دانشگاه کلاس جهانی قرار ندارند. در تبیین این نتیجه باید گفت که دانشگاه‌های کلاس جهانی به عنوان یکی از ابعاد رقابت جهانی که در جوامع مبتنی بر دانش شکل‌گرفته‌اند بیشتر بر روی بهره‌وری پژوهش به جای آموزش متمرکز هستند [۲۳] و به همین دلیل توجه به بُعد پژوهشی نسبت به بُعد آموزشی در این دانشگاه‌ها پررنگ‌تر است که این خود مستلزم به‌کارگیری سرمایه انسانی بااستعداد (اعضاء هیأت‌علمی و دانشجویان)، بودجه پژوهشی مناسب و نهایتاً نوآوری در پژوهش است. دانشگاه‌های کشورمان برای رقابت‌پذیری در عرصه بین‌المللی نیازمند توجه بیشتر به بُعد پژوهشی خود هستند ولی متأسفانه با وجود رشد قابل توجه دانشگاه‌های کشور در جنبه تولید علم به لحاظ کمی (انتشار مقالات)، از جنبه تعالی در پژوهش به عنوان یکی از ملزومات دانشگاه کلاس جهانی، نتوانسته‌اند موفق عمل کنند که در این ارتباط می‌توان به موانع مختلفی اشاره کرد: در رأس موانع عنوان‌شده برای عدم موفقیت پژوهش در دانشگاه‌های ایران، شاید بتوان به ناکافی بودن بودجه تخصیص‌یافته به این امر اشاره کرد. سهم بودجه تخصیصی به بخش پژوهش از درآمد سرانه ملی برای کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که اساس و پشتوانه توسعه‌یافتگی آنها همین تأکید بر اهمیت پژوهش و صرف بودجه کافی در این زمینه است و البته آنها بر خلاف

مؤلفه حکمرانی مؤسسه برابر با ۲/۶۴ می‌باشد که کمتر از سطح متوسط است. این میانگین در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده به این معنی که اعضای هیأت‌علمی معتقدند میزان کاربست مؤلفه حکمرانی مؤسسه برای دانشگاه‌های جامع کشور کمتر از حد متوسط می‌باشد.

جدول ۴) ارزیابی میانگین امتیازات مؤلفه حکمرانی مؤسسه برای

دانشگاه‌های جامع ایران

مؤلفه	مقدار میانگین	انحراف معیار	t	معناداری
حکمرانی مؤسسه	۲/۶۴	۰/۷۰۱	-۷/۳۳	۰/۰۰۰

د) سؤال چهارم پژوهش: از دیدگاه اعضای هیأت‌علمی، در سطح دانشگاه‌های جامع کشور تا چه میزان به مؤلفه امکانات و تسهیلات کافی توجه شده است؟ همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در مؤلفه امکانات و تسهیلات کافی برابر با ۲/۸۲ می‌باشد که کمتر از سطح متوسط است. این میانگین در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده به این معنی که اعضای هیأت‌علمی معتقدند میزان کاربست مؤلفه امکانات و تسهیلات کافی برای دانشگاه‌های جامع کشور کمتر از حد متوسط می‌باشد.

جدول ۵) ارزیابی میانگین امتیازات مؤلفه امکانات و تسهیلات

کافی برای دانشگاه‌های جامع ایران

مؤلفه	مقدار میانگین	انحراف معیار	t	معناداری
امکانات و تسهیلات کافی	۲/۸۲	۰/۷۱۹	-۳/۶۱	۰/۰۰۰

هدف ما، بررسی نظرات اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های جامع کشور در خصوص مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی و اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها بر اساس رتبه‌های کسب‌شده توسط آنها بود که به این منظور طبق یافته‌های جدول ۶، اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های جامع ایران اعتقاد دارند که آزادی علمی نسبت به سایر مؤلفه‌های دانشگاه کلاس جهانی از وضعیت بهتری برخوردار است و پس از این مؤلفه هم به ترتیب مؤلفه‌های امکانات و تسهیلات کافی، برتری در پژوهش و حکمرانی مؤسسه در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

آزادی علمی در کشور است. به عنوان نمونه در پژوهش دهقانی و همکاران (۱۳۹۰) آزادی علمی گزارش شده برای اعضاء هیأت علمی با توجه به مرتبه علمی آنها در هر یک از ابعاد پژوهشی، آموزشی، سازمانی و فکری کم بوده است [۲۷]. با این وجود، شاید یکی از دلایل این یافته‌ها، محافظه‌کاری اعضاء هیأت علمی شرکت‌کننده در پژوهش حاضر در پاسخگویی به گویه‌های مؤلفه آزادی علمی بوده است. دلیل دیگر قابل بیان برای تبیین این یافته‌ها هم شاید این باشد که بیش از ۴۰ درصد از اعضاء هیأت علمی شرکت‌کننده در این پژوهش، در رشته‌های غیر از علوم انسانی و اجتماعی بوده‌اند که طبیعتاً در مقایسه با اعضاء هیأت علمی رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی، با محدودیت‌های آکادمیک کمتری در حوزه تخصصی خود مواجه هستند و بنابراین در پاسخگویی به گویه‌های مؤلفه آزادی علمی، نمره بیشتری را به آن اختصاص داده‌اند. در همین راستا، در برخی از کشورهای توسعه‌یافته نیز آزادی علمی در علوم غیرسیاسی نامحدود است اما در علوم اجتماعی و انسانی محدودیت‌هایی برای آن قائلند. با این وجود، برخورداری از درجه بالای آزادی علمی به ویژه در رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی برای یک دانشگاه کلاس جهانی بسیار حائز اهمیت است. آزادی علمی شرط لازم برای دانشگاه‌های کلاس جهانی باکیفیت است به گونه‌ای که در رتبه‌بندی‌های مختلف بین‌المللی از دانشگاه‌ها، معمولاً آن دانشگاه‌هایی نمرات بالاتری دارند که از درجه آزادی علمی بالایی هم برخوردارند [۲۸]. از سوی دیگر، اجتماع علمی و دانشگاه‌ها به عنوان زیرسیستمی از فراسیستم فرهنگ و جامعه هستند که بدون تعامل منطقی با محیط، فراسیستم و سیستم‌های پیرامون خود، آزادی علمی آنها قابل تصور نیست [۲] و بنابراین آزادی علمی یکی از الزامات بقاء در سیستم آموزش عالی نوین به شمار می‌رود [۲۹]. با این حال، آزادی علمی در خلأ محقق نمی‌شود و مستلزم ملزومات فرهنگی و اقتصادی است. از جمله ملزومات فرهنگی آزادی علمی، آن است که فرآیندهای توسعه‌گفتمانی از حیث مبادی فکری و معرفت‌شناختی حقوق و آزادی‌ها و از جمله آزادی علمی، در آن جامعه جریان پیدا کند. از سوی دیگر، ملزومات اقتصادی آزادی علمی هم بسیار حائز اهمیت است چرا که حقوق و آزادی‌ها و تکثر فکری و فرهنگی، نیازمند تعدد و

جوامع کمتر توسعه‌یافته، بیشترین بازدهی را هم از پژوهش‌های خود دریافت می‌کنند. موانع مربوط به پژوهشگران به عنوان یکی دیگر از موانع پژوهش در ایران به شمار می‌آید به طوری که در سطح کشور از پژوهشگران حمایت لازم به عمل نمی‌آید [۲۴]. از دیگر موانع مهم پژوهش در ایران هم می‌توان به موانع فرهنگ پژوهشی اشاره کرد. به جرأت می‌توان گفت پژوهش در سطوح گوناگون کشور ما، جزئی از فرهنگ نیست. این امر البته خود ناشی از دلایل متعددی است که مهم‌ترین آنها فقدان احساس نیاز به پژوهش به دلیل وجود وابستگی و انحصارات، نبود رقابت از بُعد کیفیت و هزینه در اغلب حوزه‌ها، بی‌اعتقادی برخی از مسئولان به پژوهش و فقدان باور پژوهی و همچنین ناآشنایی بسیاری از پژوهشگران با تعاریف، مفاهیم و روش‌های پژوهش بر اساس استانداردهای بین‌المللی است [۲۵]. علاوه بر موارد فوق، مانع عمده دیگر در خصوص پژوهش‌هایی که در کشور انجام می‌گیرد عدم کاربست نتایج این پژوهش‌ها است که این خود ناشی از کیفیت پائین پژوهش‌های صورت‌گرفته در کشور برای بهره‌گیری از آنها در عمل [۲۴]، و تقاضامحور نبودن این پژوهش‌ها است. اگر پژوهش‌ها با نیاز بازار سازگاری داشته باشند آنگاه می‌توان انتظار داشت که کاربست نتایج و تبدیل علم به ثروت هم محتمل‌تر صورت پذیرد. این همان چیزی است که یک رقابت عمیق میان نهادهای آموزشی در سراسر دنیا ایجاد کرده است. در همین راستا نیز در گزارش کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری کشور، هفت مانع اصلی شکل‌گیری پژوهش در ایران شناسایی شدند که عبارت بودند از: موانع مربوط به مدیریت، سیاست‌گذاری و نظام پژوهشی کشور؛ موانع مربوط به فرهنگ پژوهش؛ موانع مربوط به پژوهشگران؛ موانع مربوط به فضای استاندارد علمی و پژوهشی کشور؛ موانع مربوط به قوانین و مقررات پژوهشی در کشور؛ موانع مربوط به بودجه و امکانات پژوهشی در کشور و موانع مربوط به کاربست نتایج پژوهش [۲۶].

در ارتباط با مؤلفه آزادی علمی، یافته‌ها حاکی از آن بود که از نظر اعضاء هیأت علمی، دانشگاه‌های جامع کشور تا حدی در سطح یک دانشگاه کلاس جهانی قرار دارند. این یافته‌ها درست در نقطه مقابل یافته‌های پژوهش‌های قبلی در زمینه

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور، از دیوان‌سالاری متمرکز و ناکارآمد اداری و مالی رهایی پیدا کنند [۳۰]. در ارتباط با مؤلفه امکانات و تسهیلات کافی، یافته‌ها حاکی از آن بود که از نظر اعضای هیأت‌علمی، دانشگاه‌های جامع کشور در سطح یک دانشگاه کلاس جهانی قرار ندارند. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد بهره‌مندی از امکانات و تسهیلات کافی یکی از ملزومات یک دانشگاه کلاس جهانی است چرا که این دانشگاه‌ها می‌بایست واجد امکاناتی از قبیل بودجه‌های بسیار زیاد، امکانات آزمایشگاهی و پژوهشی مطلوب و اینترنت پرسرعت باشند. نتایج این پژوهش در هم‌راستایی با نتایج برخی پژوهش‌های انجام‌شده قبلی در زمینه امکانات دانشگاه‌های ایران [۲۶ و ۳۱ و ۳۲]، مؤید این نکته است که اغلب دانشگاه‌های کشور با کمبود امکانات و تسهیلات مواجه‌اند. از جمله این کمبودها می‌توان به دسترسی محدود به منابع معتبر علمی، سرعت پایین اینترنت در اغلب دانشگاه‌ها و خوابگاه‌های دانشجویی، دسترسی محدود به منابع چاپی روزآمد و کمبود آزمایشگاه‌ها و مواد آزمایشگاهی و از همه مهم‌تر کمبود و کاهش منابع مالی و بودجه اشاره کرد.

۵- نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های این پژوهش و در راستای کمک به تبدیل شدن دانشگاه‌های جامع کشور به دانشگاهی در کلاس جهانی، پیشنهادهای زیر توصیه می‌شود:

- با توجه به اینکه بین‌المللی شدن یکی از زیرساخت‌های لازم برای یک دانشگاه کلاس جهانی است بنابراین به متولیان و مدیران دانشگاه‌های جامع کشور پیشنهاد می‌گردد تا از طریق جذب دانشجویان کارشناسی و تحصیلات تکمیلی بین‌المللی، جذب اعضای هیأت‌علمی بین‌المللی، اجرای برنامه‌های تبادل بین‌المللی دانشجویان و اعضای هیأت‌علمی، برگزاری برنامه‌ها و دوره‌های مشترک بین‌المللی، همکاری‌ها و تعاملات بین‌المللی و همچنین ارتباط با نهادهای بین‌المللی، شرایط لازم برای سوق دادن دانشگاه‌های خود به سمت وسوی بین‌المللی شدن و متعاقب آن تبدیل شدن به دانشگاهی در کلاس جهانی را فراهم آورند.
- با توجه به اینکه برتری در پژوهش در دانشگاه

تکثر منابع اقتصادی و فرهنگ کار و کوشش و یک رقابت خلاق است [۲].

در ارتباط با مؤلفه حکمرانی مؤسسه، یافته‌ها حاکی از آن بود که از نظر اعضای هیأت‌علمی، دانشگاه‌های جامع کشور از حکمرانی مطلوبی در سطح یک دانشگاه کلاس جهانی برخوردار نیستند. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که استقلال سازمانی مطلوب برای گرفتن تصمیمات ابتکاری و استراتژیک و همچنین برخورداری از حکمرانی درونی و فرهنگ سازمانی باز از جمله شرایط مطلوب برای یک دانشگاه کلاس جهانی به شمار می‌رود [۱۶]. شرایط مذکور لازمه حکمرانی مطلوب در دانشگاه کلاس جهانی به شمار می‌رود. به همین دلیل است که اعطاء استقلال به دانشگاه‌ها به عنوان یکی از ملزومات حکمرانی مطلوب، سیاستی اصولی برای افزایش مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی و ایجاد ثبات در دانشگاه‌ها است. در نظام‌های دانشگاهی متمرکز از جمله کشور ما که دولت همه امور آموزش عالی از سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت و اجرا را در دست خود دارد عملاً عرصه ظهور فکرهای نوین و همچنین خلاقیت در مدیریت دانشگاهی محدود می‌گردد. در دانشگاهی که همه ابعاد آن به طور متمرکز و سلسله‌مراتبی و با رویکردی قیم‌مآبانه از سوی دولت مدیریت شود زمینه پاسخگویی نیز به تدریج از بین می‌رود [۲۹]. در راستای حل این مشکل، در بند الف ماده ۴۹ قانون برنامه چهارم توسعه و بند ب ماده ۲۰ قانون برنامه پنجم توسعه کشور، موضوع مهم استقلال دانشگاه‌ها مدنظر قرار گرفته است. با این حال، اجرای این موضوع در دانشگاه‌های کشور نیازمند تمهید زیرساخت‌های مدیریتی، حقوقی، فنی و حتی فرهنگ‌سازی در این زمینه است. صرف‌نظر کردن از این پیش‌نیازها و تمهیدات، این فرصت را به آمیزه‌ای از فرصت‌ها و تهدیدها مبدل ساخته است چرا که تحقق مفاد این ایده مستلزم تغییر رویکرد دولت به کارکردها، وظایف و جایگاه دانشگاه‌ها، یکپارچه‌سازی و رفع تعارض در قوانین و مقررات گذشته، نیازسنجی برای تدوین و پیش‌بینی قوانین و مقررات مناسب با ایده استقلال دانشگاه‌ها و مشخص ساختن حیطه اختیارات محلی و سازمانی و اختیارات متمرکز دولت و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. تنها در چنین صورتی است که می‌توان انتظار داشت

منابع علمی بین‌المللی، به تحقق این امر کمک کنند.

References

منابع

- [1] Altbach, P. and Salmi, J. (2011). *The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities*. Washington: The World Bank.
- [۲] فراستخواه، مقصود. (۱۳۸۹). دانشگاه و آموزش عالی: منظرهای جهانی و مسئله‌های ایرانی. تهران: نشر نی.
- [۳] یمنی دوزی سرخابی، محمد. (۱۳۸۰). درآمدی به بررسی عملکرد سیستم‌های دانشگاهی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- [۴] عزیزی، نعمت‌الله. (۱۳۸۵). درآمدی بر آموزش عالی در ایران با تأکید بر علوم انسانی. تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- [5] Greenberg, J., Niehaus, E. and Williams, L. (2012). The influence of international teachers on a teacher education environment. Paper presented at the 32nd Annual Seminar International Society for Teacher Education, Paro, Bhutan. Retrieved July 27, 2015 from: https://www.education.umd.edu/international/Ofc%20Pubs/Bhutan_Paper.pdf
- [۶] فارسیجانی، حسن. (۱۳۸۷). کلاس جهانی سازمان‌ها و مدیریت کیفیت جامع. تهران: مرکز آموزش تحقیقات صنعتی ایران.
- [7] Salmi, J. (2009). The Challenge of Establishing World-Class Universities. In Jan Sadlak and Liu Nian Cai, *The World-Class University as Part of a New Higher Education Paradigm: From Institutional Qualities to Systemic Excellence (Part I, pp. 25 & 51)*. Bucharest: UNESCO-CEPES.
- [8] Altbach, P. G. (2004). *The Costs and Benefits of World-Class Universities*. AAUP, Publications & Research, Academe, Issues, January-February. Retrieved June 20, 2015 from: <http://bcct.unam.mx/adriana/bibliografia%20parte%202/ALTBACH,%20P.pdf>
- [9] Jacob, W. J., Xiong, W. and Huiyuan, Y. (2015). *Professional development programmes at world-class universities*. Palgrave Communications, 2, pp. 1-27.
- [10] Oyuntsetseg, L., Ganbat, T. and Pandey, A. (2011). An alternative approach towards establishing the World-Class University in Mongolia, pp. 4. Retrieved June 28, 2015 from: <https://www.unimis.edu.mn/buteel/Oguulleg/Details/a868ed52-27a7-4e6f-b41f-e698e2834424>
- [11] Shin, J. C. (2012). *Institutionalization of Global Rankings and World-class University in Asia: National Policy Level and University Level*. Seoul National University. pp. 9. Available at: <http://www.meiji.ac.jp/cip/riie/6t5h7p00000anjib-att/a1331628569015.pdf>
- [12] Liu, N. C., Wang, Q. and Cheng, Y. (2011). *Paths to a World-Class University: Lessons from Practices and Experiences*. Rotterdam: Sense Publishers.
- [13] Cheng, Y., Wang, Q., and Liu, N. C. (2014). How world-class universities affect global higher education. In *How World-Class Universities Affect Global Higher Education* (pp. 1-10). Sense Publishers.
- [۱۴] شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۰). نقشه جامع علمی کشور.

کلاس جهانی، نیازمند خلاقیت و نوآوری در پژوهش، بودجه پژوهشی مناسب و به‌کارگیری اعضای هیأت‌علمی و دانشجویان مستعد است لذا به متولیان و مدیران دانشگاه‌های جامع کشور پیشنهاد می‌گردد از طریق جذب و پرورش پژوهشگران توانا و کارآمد، ایجاد انگیزه در پژوهشگران، نوآوری در پژوهش‌ها، ایجاد فضایی برای همکاری بین‌المللی با سایر مؤسسات آموزش عالی دنیا در راستای انجام پروژه‌های پژوهشی مشترک، افزایش بودجه پژوهشی و همچنین کاربرد نتایج پژوهش‌ها در راستای حل مسائل منطقه و کشور، به تحقق این امر کمک کنند.

■ با توجه به اینکه برخورداری از آزادی علمی در دانشگاه‌ها به ویژه دانشگاه کلاس جهانی، می‌تواند به خلاقیت و نوآوری اعضای هیأت‌علمی و دانشجویان، و گسترش آزاداندیشی در دانشگاه‌ها کمک کند بنابراین به متولیان و سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی کشور پیشنهاد می‌گردد تا آنجا که امکان دارد با کم کردن قیومت خود بر بخش‌های مختلف دانشگاه، تقویت بخش غیردولتی آموزش عالی به عنوان یکی از پیش‌شرط‌های نهادینه شدن آزادی علمی در همه زمینه‌ها، اصلاح آئین‌نامه‌های تشکلی و فعالیت‌های دانشجویی و دانشگاهی و فراهم کردن امکان تعامل آزاد علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور، به گسترش هر چه بیشتر آزادی علمی در دانشگاه‌ها کمک کنند.

■ با توجه به اینکه از ملزومات حکمرانی مطلوب در دانشگاه کلاس جهانی، استقلال دانشگاهی است بنابراین به متولیان و سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی کشور، پیشنهاد می‌گردد با ایجاد تمهیداتی به اجرای صحیح مواد ۴۹ و ۲۰ برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه کشور که صریحاً به استقلال دانشگاه‌ها اشاره دارند عنایت ویژه نمایند.

■ با توجه به اینکه داشتن سطح مطلوب امکانات و تجهیزات، از جمله ملزومات دانشگاه کلاس جهانی است بنابراین به متولیان و مدیران دانشگاه‌های جامع کشور پیشنهاد می‌گردد با افزایش پهنای باند اینترنت خوابگاه‌های دانشجویی و دانشگاه‌ها، توسعه و نوسازی فضای آموزشی دانشگاه‌ها، توسعه و نوسازی امکانات و تجهیزات آزمایشگاهی و توسعه همکاری‌های بین‌کتابخانه‌ای با دانشگاه‌های معتبر دنیا در راستای افزایش دسترسی دانشجویان و اعضای هیأت‌علمی به

- تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- [15] نهاد ریاست جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۸۹). قانون برنامه پنجم توسعه کشور. تهران: نهاد ریاست جمهوری.
- [16] Marginson, S. (2012). Different roads to a shared goal: political and cultural variation in World-Class Universities. In Q. Wang, Y. Cheng, and N. C. Liu, Building World-Class Universities: Different Approaches to a Shared Goal (section1: Building World-Class Universities from a national/regional perspective). Rotterdam: Sense publishers.
- [17] نظرزاده زارع، محسن؛ ربیعی منفرد، نیلوفر و مردانی، الهام. (۱۳۹۵). ضرورت‌ها و راهبردهای ایجاد دانشگاه کلاس جهانی؛ تأملی بر تجارب کشورهای اروپایی و آسیایی. اولین همایش آینده‌پژوهی آموزش عالی ایران: چشم‌انداز بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها و چالش‌های آن، ۲۸ تا ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۵، قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).
- [18] نظرزاده زارع، محسن؛ پورکریمی، جواد؛ ابیلی، خدایار و ذاکر صالحی، غلامرضا. (۱۳۹۳). دانشگاه تراز جهانی به عنوان بخشی از پارادایم جدید آموزش عالی. فصلنامه رهیافت، شماره ۵۷، صص ۷۹-۹۲.
- [19] Bin Zakaria, Z., Bin Ahmad, A. and Norzaidi, M. D. (2009). Determining World Class University from the Evaluation of Service Quality and Students Satisfaction Level: An Empirical Study in Malaysia. International Journal of Scientific Research in Education, 2(2), 59-66.
- [20] Fang, M. W. (2005). Address Regarding First-Class Universities. Chinese Education & Society, 37(6), 8-20. Available at: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10611932.2004.11031669>
- [21] Niland, J. (2000). The Challenge of Building World-Class Universities in the Asian Region. Online opinion. Retrieved April 28, 2016, from: <http://www.onlineopinion.com.au/view.asp?article=997>
- [22] نظرزاده زارع، محسن؛ ابیلی، خدایار؛ آرئین، محمدعلی و محمدی، شیرکوه. (۱۳۹۴). بررسی امکان تبدیل معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به سازمان دانایی‌محور: تأملی بر دیدگاه کارکنان. فصلنامه مديا، ۱(۶)، صص ۱۵-۲۴.
- [23] Shin, J. C., & Kehm, B. M. (2013). The world-class university in different systems and contexts. In Institutionalization of world-class university in global competition (pp. 1-13). Springer Netherlands.
- [24] صدافتی فرد، مجتبی. (۱۳۸۷). بررسی موانع فراروی تحقیق در حوزه علوم انسانی کشورهای درحال توسعه (با تأکید بر ایران). کنگره علوم انسانی. بازیابی شده در ۲۰ دی ۱۳۹۵ از سایت: <http://www.ensani.ir/fa/content/88578/default.aspx>
- [25] میرزاخانی، میرعباس. (۱۳۸۷). چالش‌های پژوهش در ایران. روزنامه اعتماد، شماره ۱۶۵۵، ص ۸.
- [26] حسین‌پور، محمد. (۱۳۹۰). بررسی عوامل بازدارنده فعالیت پژوهشی اعضاء هیأت‌علمی رشته‌های علوم انسانی. یافته‌های نو در روانشناسی، ۱۹(۶)، ۷۹-۹۵.
- [27] دهقانی، یاسر؛ مرزوقی، رحمت‌الله؛ فقیه، نظام‌الدین و فولادچنگ، محبوبه. (۱۳۹۰). بررسی میزان آزادی علمی استادان دانشگاه شیراز با توجه به متغیرهای جمعیت‌شناختی. مجله پژوهش‌های برنامه درسی، ۲(۱)، صص ۲۹-۵۶.
- [28] Altbach, P. (2015). Academic Freedom: A Realistic Appraisal. International Higher Education, 57, 1-2.
- [29] کریمیان، زهرا؛ کجوری، جواد؛ لطفی، فرهاد و امینی، میترا. (۱۳۹۰). مدیریت دانشگاهی و پاسخگویی: ضرورت استقلال و آزادی علمی از دیدگاه اعضاء هیأت‌علمی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۱(۸)، ۸۵۵-۸۶۳.
- [30] ذاکر صالحی، غلامرضا. (۱۳۸۸). بررسی ابعاد حقوقی و مدیریتی استقلال دانشگاه‌ها در ایران (موضوع ماده ۴۹ قانون برنامه چهارم توسعه) و تدوین راهکارهای اجرایی تحقق آن. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۵۳، ۷۹-۱۰۶.
- [31] کریمیان، زهرا؛ صباغیان، زهرا و صالح صدق‌پور، بهرام. (۱۳۹۰). بررسی موانع و چالش‌های پژوهش و تولید علم در دانشگاه‌های علوم پزشکی. دوفصلنامه انجمن آموزش عالی ایران، ۳(۴)، ۳۵-۶۳.
- [32] سعیدی، احمد. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر میزان تخصیص منابع مالی درون دانشگاه‌های دولتی ایران با استفاده از داده‌های تابلویی. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۷۱، ۱۹-۳۹.

An Investigation of the Components of World-Class University in Iran: a Survey of Comprehensive Universities

Mohsen Nazarzadeh Zare^{1*}, Javad

Pourkarimi², Gholamreza Zaker Salehi³

1- PhD Candidate in Higher Education Administration,
Faculty of Psychology & Education, University of
Tehran, Iran

2- Assistant Professor, Faculty of Psychology &
Education, University of Tehran, Iran

3- Associate Professor, Institute for Research &
Planning in Higher Education

Keywords: World Class University, Iran comprehensive Universities, Academic Freedom, Governance of the Institution, Excellence in Research, Adequate Facilities

Abstract

This study examined the faculty members' views about the assessment of world-class university components in the Iran comprehensive universities. The statistical population consisted of all faculty members in the Iran General Universities. Given the great number of the population, the comprehensive universities were categorized in five clusters (North, South, East, West and Center), then we selected the faculty members from different clusters with using Cochran's formula. A total of 367 faculty members were selected from five clusters. For data gathering, a researcher-designed questionnaire was used. In data analysis, statistical procedures including the Confirmatory Factor Analysis, Kolmogorov-Smirnov test, one sample t-test, and Friedman test were conducted. The findings of research showed that except the academic freedom, other components of world-class university in Iran comprehensive universities were lower than mean.

* Corresponding author: Nazarzadeh@ut.ac.ir